

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 2016

ARCHAEOLOGICAL
RESEARCHES
IN UKRAINE

Головний редактор
БОЛТРИК Юрій Вікторович, канд. іст. наук

Редакційна колегія
БУЙСЬКИХ Алла Валеріївна, д-р іст. наук
ГОРБАНЕНКО Сергій Анатолійович, канд. іст. наук
ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, д-р іст. наук, проф.
ІВАКІН Гліб Юрійович, член-кореспондент НАН України, проф.
КРИЖИЦЬКИЙ Сергій Дмитрович, член-кореспондент НАН України
КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, канд. іст. наук
МОЦЯ Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.
ОТРОЩЕНКО Віталій Васильович, д-р іст. наук, проф.
ПОТЕХІНА Інна Дмитрівна, канд. іст. наук
СКОРИЙ Сергій Анатолійович, д-р іст. наук, проф.
СУПРУНЕНКО Олександр Борисович, канд. іст. наук
ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, д-р іст. наук, проф.
ЧАБАЙ Віктор Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту археології НАН України

Прийом матеріалів:
Польовий комітет ІА НАН України
просп. Героїв Сталінграда, 12
м. Київ 04210
тел. (044) 254-11-37, 254-11-66
факс (044) 418-33-06

Виходить за підтримки
ВГО «Спілка археологів України»

А-87 Археологічні дослідження в Україні 2016 / гол. ред. Ю. В. Болтрик. – Київ: ІА НАН України, 2018. – 354 с.

ISBN 978-966-02-8426-5

Видання є щорічником, який готується до друку Польовим комітетом Інституту археології НАН України. Містить інформаційні повідомлення про роботу археологічних експедицій поточного польового сезону.

Стане в нагоді науковцям, студентам і всім, хто стежить за розвитком сучасної української археологічної науки.

УДК 904(477)

В оформленні обкладинки використано фото: розкоп І в Ольвії (А. В. Буйських) і червонофігурний лекіф, Аттіка (А. В. Івченко)

ISBN 978-966-02-8426-5

© Інститут археології НАН України, 2018
© Автори статей, 2018

Редактор: І. В. Черновол; оформлення обкладинки: А. В. Панікарський; верстка: С. А. Горбаненко

ПП «Видавництво «Стародавній Світ»

тел.: (044) 599-34-43

e-mail: books@ancientry.org

www.ancientry.org

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3991 від 24.02.2011 р.

Підписано до друку 01.12.2017 р. Формат 60 × 84 1/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Antiqua. Обл.-вид. арк. 43,3.

Ум. друк. арк. 41,2. Тираж 200 прим. Зам. № 27-02.

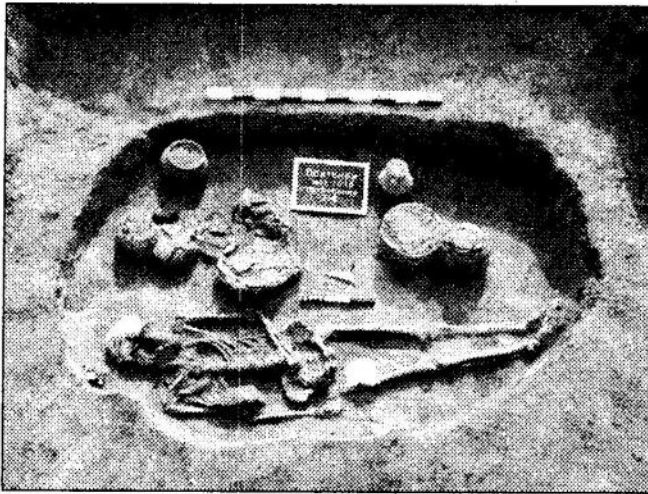

Рис. 2. Могильник Війтенки. Поховання 214 (фото)

мірами, відповідно прямокутної та округлої форми. На дні ями 18/Б знайдено скупчення з семи необпалених трапецієвидних глиняних грузил ткацького верстата. Вочевидь, з цією ямою пов'язана яма 19/Б, яка знаходилась поруч та була зафіксована в чорноземній верстві завдяки світло-жовтому суглинному заповненню. Об'єкт 28 являв собою залишки наземної конструкції у вигляді невеликої (0,88 × 0,85 м) площадки з горизон-

тально вмащеними у глиняну верству фрагментами гончарних посудин та верствою обпаленої глини над ними. Подібні об'єкти мають на поселенні Війтенки численні аналогії, досліджені у попередні роки. Нарешті, об'єкт 29 презентує досить щільне скупчення фрагментів перепаленої глиняної обмазки, під яким знаходився заглиблений об'єкт (яма) великих розмірів (2 × 2,41 м; глибина 3,04 м від рівня сучасної поверхні). Під час дослідження остатнього виявлено три періоди його існування. Знахідки у всіх досліджених об'єктах також представлені фрагментами гончарної кераміки черняхівської культури.

На могильнику розкопки проводилися у північно-західній частині з метою виявлення кордону пам'ятки. Досліджена площа 284 м², виявлено два поховання-інгумації (№ 214, 215). Обидва поховання було зроблено у материкових чотирикутних ямах і вони вміщували велику кількість поховального інвентарю (6 та 10 кружальних посудин відповідно, рогові гребінці, намистини, підвіски), а також жертвну їжу. Виходячи з характеру поховального інвентарю можливо стверджувати, що обидва поховання належали жінкам. Одне з поховань було частково порушене у давнину.

В. М. Окатенко, І. В. Голубева, Г. Є. Свистун

РОЗКОПКИ В ІСТОРИЧНОМУ ЦЕНТРІ м. БОГОДУХОВА

ДПОАСУ «Слобідська археологічна служба» провела охоронні розкопки в історичному центрі м. Богодухова — на посаді Богодухівської фортеці середини XVII—XVIII ст., з північного боку від периметра її оборони.

Місто Богодухів є старовинним, має частково збережений історичний ареал. Об'єкти культурної спадщини та пов'язані з ними перепланування і форми забудови є типовими для певних періодів розвитку міста.

У топографічному відношенні Богодухівське городище розташоване на другій надзаплавній терасі правого — піднесеного, порізаного балками і ярами — берега р. Мерла (ліва притока р. Ворскли).

Богодухівська фортеця на території сучасного центру міста заснована у 1667 р. У 1786 р. російська імператриця Катерина II затвердила нове планування міста (рис. 1: 1), яке було здійснене шляхом масштабних перебудов.

Дослідження здійснювалися в межах сучасної господарсько-житлової забудови між вулицями Чернієнка і Міліцейською. Були закладені розкопи 2 і 3 на місці запланованого будівництва (розкоп 1 2012 р. знаходився в межах укріплень) (рис. 1). Необхідність двох, розташованих поряд, на відстані 2 м одна від одної ділянок для розкопок, була зумовлена наявністю капітальних стін сучасних господарських будівель. Загальна досліджена в 2016 р. площа склала 16 м². Глибина розкопів (по 8 м² кожен) до материкової геологічної основи сягала 1–1,2 м. Були виявлені культурні нашарування доби раннього заліза V—III ст. до н. е. та козацьких часів і Російської імперії XVIII—XIX ст. Серед основних результатів цього дослідження слід зазначити уточнення розповсюдження та стану культурних нашарувань указаних вище історичних періодів, характер та ступінь насиченос-

ті відкладень артефактами. Зокрема, були знайдені фрагменти ліпного керамічного посуду скіфського часу з пальцево-нігтьовими защипами по краю дещо відігнутого назовні вінця і проколами під ним (рис. 2: 8). Придонні частини горщиків мають закраїни (рис. 2: 9, 10). Тісто обпалене до коричневого кольору та має дрібні мінеральні домішки. Знахідки доби раннього заліза розміщувались безпосередньо на рівні передматерика, що нині підтоплюється ґрунтовими водами.

До періоду козаччини та Російської імперії відносяться чисельні знахідки фрагментів гончарного та скляного гутного посуду, знарядь праці, елементів одягу та взуття, побутові речі богодухівських поселенців, а також архітектурно-будівельна кераміка, нумізмічні матеріали. Вони заповнювали шари загальною потужністю до 1 м.

Зокрема в шарах другої половини XVIII – першої половини XIX ст. виявлено розвал гончарного горщика з одним руків'ям, сплосченим у перетині, широким, ледь відігнутим назовні тонким вінцем зі сплосченим верхом (рис. 2: 1). Посудина прикрашена фарбовим геометричним орнаментом, нанесеним ангобом бурого відтінку. Тонкостінне тісто виробу має коричневий колір та рівномірний випал. Окрім цього горщика, мали місце знахідки інших гончарних посудин: глечиків, мисок, макітер, покришок тощо.

Також мала місце знахідка гральної фішки – «креймаха», що виготовлена з коричнево-глиняної гончарної посудини з дуже вираженим рифленим лінійним нарізним орнаментом. Тісто має нерівномірний випал (із внутрішнього боку сірого кольору) та незначні дрібні неорганічні домішки чорного та білого кольорів (рис. 2: 2).

Ці знахідки уточнюють сучасні уявлення щодо побуту населення за нових та новітніх часів, допомагають з'ясувати окремі нюанси торгівельно-культурних зв'язків із сусідніми територіями.

Ймовірно, елементом оздоблення меблів є бронзове кріплення з декоративною квіткоподібною голівкою з вісьмома пелюстками, поділеними між собою прямокутними насічками. На сплюсненій ніжці виробу простежуються сліди поперекового циліндричного фіксатора (рис. 2: 3).

Фрагмент залізного черешкового серпа має гладке лезо та профільоване в поперековому профілі полотно, яке, скоріш за все, свідчить про зварний біструктурний характер кованого виробу (рис. 2: 4).

Залізний симетричний ключ має по дві борідки з кожної сторони від циліндричного штоку. На борідках у середній частині ключа виражені виступи для підйому сувальд і здвигу хвостовика засова. Овальна голівка зі

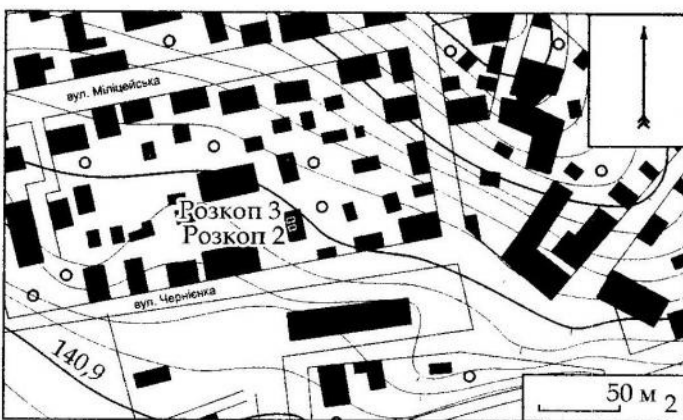

Рис. 1. Територія розкопок в м. Богодухові: 1 – співвідношення забудови міста різних історичних періодів з визначенням місць археологічних досліджень; 2 – фрагмент сучасного плану забудови в місці проведення досліджень

сплющеної смуги металу має кріплення до штока за допомогою циліндричної втулки (рис. 2: 5).

У розкопах мали місце знахідки мідних російських монет XVIII–XIX ст.: денги, копійки та ін. (рис. 2: 5, 6).

Декоративна кераміка представлена частинами коробчастих кахлів із геометрично-рослинним орнаментом, розповсюдженим у XVIII ст. на теренах Лівобережної України. Їхнє керамічне тісто має сірий та коричневий кольори, внутрішня сторона закопчена. Румпа має складку назовні по краю.

Також мали місце знахідки фарфорового та фаянсового посуду: помадних баночок, тарілок та іншого призначення, частина з яких має надглазурні та підглазурні клейма заводів-виробників. Всі клейма належали фабрикам М. С. Кузнецова, що розташовувались в Будах, Дулеві та інших виробничих центрах.

Наперстки з насічкою та потовщенням обідком по краю були виготовлені з міді та бронзи, мали різні пропорції, що дає можливість розділити їх на чоловічий і жіночий.

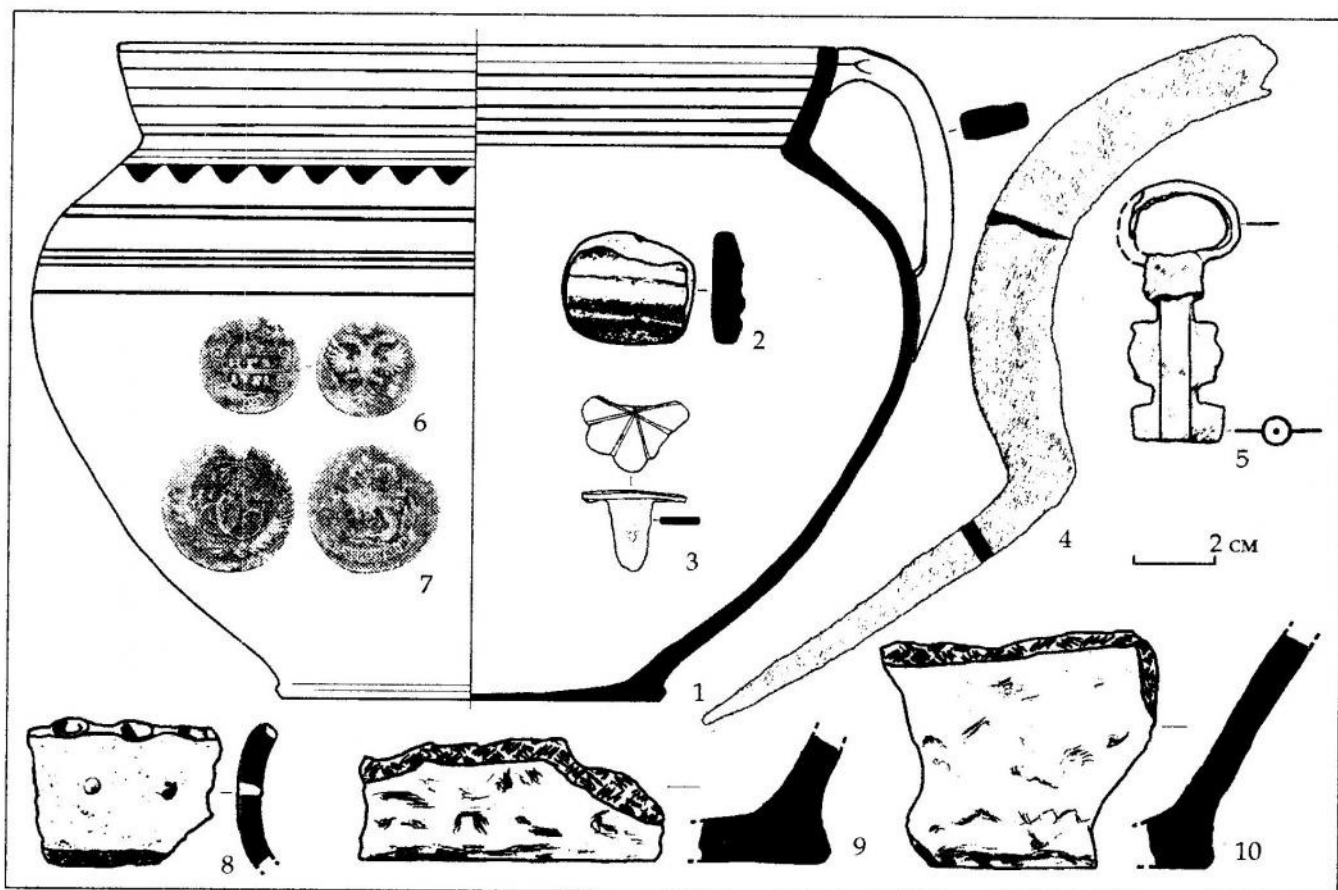

Рис. 2. Знахідки 2016 р. в історичному центрі м. Богодухова

Окрім того, до особливих знахідок можна віднести: циліндричний свинцевий обрубок, що міг слугувати як заряд картечі; залізна підкова для чобота; будівельні ковані цвяхи різних типів та розмірів; гудзик з написом на внутрішній поверхні «Ф : М : К : Г : Г : В»; клеймо напівпрозорого штофа або напівштофа зеленого відтінку у вигляді корони і напису «ДИН»; скляні пляшки, частина яких мала на своїх бокових стінках зображення медалей і написи, один з яких (найповніший)

був реконструйований як «ДВЪ БОЛЬ[ШИЯ МЕ]ДАЛИ Харьковское Акц Общ НОВАЯ БАВАРИЯ» і місткістю на денці «1/20»; кістяна зубна щітка тощо.

Дослідженнями уточнено топографічне розповсюдження та стан культурних залишків раннього залізного віку та межі міської території доби козацтва та часів Російської імперії, виявити елементи побуту мешканців м. Богодухова XVIII – XIX ст., що допоможуть реконструювати побут містян у минулому.

В. М. Окатенко, А. М. Голубєв, Д. В. Следюк

ОХОРОННІ АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДП ОАСУ «СЛОБІДСЬКА АРХЕОЛОГІЧНА СЛУЖБА» НА ТЕРИТОРІЇ м. ХАРКОВА ТА ХАРКІВСЬКОЇ обл. У 2016 р.

Співробітники ДП ОАСУ «Слобідська археологічна служба» традиційно проводили дослідження (наукові експертизи) та розвідки з метою обстеження вже відомих і відкриття нових пам'яток (нанесення на

мапу, прив'язки за допомогою GPS приймача, фотофіксація, складання планів, культурна атрибуція). Цього року вперше на Харківщині під час проведення розвідок і розкопок пам'яток системно здійснювалася